

Slovanská pravlast

= teritorium, na němž sídlily indoevropské kmeny mluvící protoslovanštinou, resp. praslovanštinou

V úvahách o původních sídlech starých Slovanů je třeba mít na paměti, že:

- neexistoval ještě stát, a tedy ani pevné státní nebo správně administrativní hranice;
- rozsah slovanské pravlasti byl zprvu určován hlavně podmínkami přírodními (neprostupností hornatého nebo bažinatého terénu) a společenskými (vlastní lidnatostí a hustotou sídel sousedů).

Na lokalizaci slovanské pravlasti se usuzuje převážně na základě fakt jazykových, v nichž se zrcadlí dlouhodobé kontakty Slovanů v rámci indoevropské rodiny s Balty, s Germány a s Íránci, posléze i s neindoevropskými etniky orientálními.

Tradičně se slovanská vlast umísťuje na sever a severovýchod od Karpat, na území mezi řekami Vislou a Dněstem, s centrem v bažinatých oblastech mezi řekami Pripjat' a Dněpr (především na hranicích mezi dnešním Běloruskem a Ukrajinou) – zde největší koncentrace hydronym slovanského původu, ale krajina je značně nehostinná. Pravděpodobnější je území na západ a jihozápad od těchto bažin.

Podle polské teorie byla pravlast Slovanů na polském území, se západní hranicí na Odře – doklady o tom jsou však problematické.

Ukazuje se, že najít jasně ohraničenou pravlast Slovanů je v zásadě nemožné.

Ve středověkých a raně novověkých pramenech se mluví o zakarpatské kolébce Slovanů na Dunaji (a tedy i bez starých kontaktů s Balty). Nejstarším pramenem

s tímto názorem je Nestorova kronika (*Povest' vremennykh let*) z počátku 12. stol. (Nestor byl mnich kláštera v Kyjevě).

Teorie o dunajské kolébce Slovanů byla živá ještě v 19. stol., ale nebyla zcela opuštěna. V posledních desetiletích ji oživilí někteří významní jazykovědci, především ruský etymolog a slavista **O. N. Trubačev**. Tato hypotéza se opírá o některé argumenty lexikální a také např. o to, že jméno *Dunaj* se vyskytuje v hydronymech a lidových písních i daleko na severu slovanského území.

Hlavním argumentem proti této teorii je to, že pokud by slovanská pravlast byla lokalizována na střední nebo dolní Dunaj, věděli by o ní antičtí autoři.

V 19. stol. byla v historiografii, zejména německé, zastávaná hypotéza o evropské neautochtonnosti Slovanů. Původní slovanská pravlast se hledala v Přední Asii někde mezi východním Černomořím a Aralským jezerem, v původním jazykovém kontaktu s íránskými kmeny.

Odtud se prý slovanské kmeny stěhovaly jednak na sever, do severovýchodní Evropy, jednak na západ, na Balkánský poloostrov, a teprve z těchto dvou (sekundárních) evropských východisek se měla uskutečnit jejich další evropská expanze.

Tuto starší teorii nověji zastával např. **Heinrich Kunstmann**, německý jazykovědec (zemřel v r. 2009).

V slavistice však stále zcela převládá představa o slovanské pravlasti zaujímající oblasti na části dnešního Polska a na Bílé Rusi, s jádrem v poříčí Bugu; podél horních a středních toků Dněstru a Dněpru se otevírala na východ do jihoruské stepi a v poříčí Odry a Visly na západ do polské a německé nížiny. Přičemž někteří vědci vidí vlastní jádro slovanské pravlasti více na západě (Odra, Visla), jiní více na východě (Dněstr, Dněpr). jádrem v poříčí Bugu.

V souvislosti se stěhováním národů se dostávaly slovanské kmeny od 5.–6. stol. n. l. do pohybu a rozsah jejich sídlišť se radikálně měnil.

Na sklonku 1. tisíciletí tak nacházíme slovanská sídliště na rozsáhlých prostorách Evropy od Lüneburské stepi po Egejské moře, od předhůří Alp a severní Itálie až do severního Ruska.

V době expanze i po jejím skončení byl jazyk slovanských kmenů relativně jednotný. První hláskoslovné rozdíly v rámci slovanského areálu se objevují až v 7. století.

Historickosrovnávací metoda

= základní metoda historickosrovnávací jazykovědy, která kombinuje zkoumání jevů doložených v historii jednoho jazyka se srovnáváním odpovídajících údajů v jazycích příbuzných.

č. *lepit*, *lpět* a *lnout*:

lepit (b. *lepjá*, mk. *lepi*, srb. ch. *ljèpiti*, *lijèpiti*, *lépiti*, sln. *lepíti*, slk. *lepiť*, hl. *lěpić*, dl. *lěpiś*, p. *lepić*, r. *lepít'*, ukr. *lipýty*, br. *ljapíc'*, vše 'lepit' aj.) < psl. **lěpiti* < ie. **loip-* 'pomazat tukem, lepit (se)' (> stind. *lepayati* 'pomazává', gót. *bi-láibjan* 'zanechávat')

lpět (slk. *l'piet'*, stč. *lpěti*, č. *lpět*, stp. *lpieć*, p. dial. *lpić*, vše 'přiléhat, lpět' aj.) < psl. **lǫpěti* < ie. **leip-* 'pomazat tukem, lepit (se)' (> stind. *limpati* 'maže, lepí', ř. *λίπος* 'tuk', sthněm. *bilīban*, něm. *bleiben* 'zůstávat', lit. *lipti* 'lpět, uváznout' aj.)

lnout (slk. *l'nut'*, p. *lnąć*, *lgnąć*, r. *pril'nút'* aj., vše (při)lnout, (při)lepit se') < psl. **lǫpnǫti*

psl. **lěp-* a **lbp-* = dvě varianty jednoho kořene, jen odlišené ablautem kořenového vokálu

Kořen = sémantická a morfologická báze, která nemá žádné derivační elementy a nelze ji dále segmentovat (struktura CVC-: iniciála – vrchol – kóda)

Struktura ie. kořene: CVC- [konsonant – vokál - konsonant] (iniciála – vrchol – kóda).

Kmen = základní derivace od kořene, vytvořená zpravidla napojením nejméně jednoho kmenotvorného afixu

Ablaut = specifické střídání vokálu v kořeni nebo v sufixu, které bylo důležitou součástí slovotvorných prostředků v ie. prajazyce, částečně bylo funkční i v praslovanštině.

psl. **grǔměti* a **gromь* (ie. **ghrem-* ‘hlasitě znít, hřmět’) (sloveso :: deverbální substantivum)

psl. **neǔsti* a **nositi* (ie. **nek-* ‘nést’) (základní sloveso :: iterativum)

psl. **merti* a **moriti* (ie. **mer-* ‘umírat’) (základní sloveso :: faktitivum)

psl. **berǝ*, **bǔrati* (ie. **bher-* ‘nést’) (prézens :: infinitiv)

Hlásková responze: xA = yB

Na základě hláskových responzí lze jednak rekonstruovat hlásky (fonémy) prajazyka, jednak odhalovat hláskové zákony platné pro prehistorické období vývoje příslušných jazyků

Kontiuant = termín pro doložené pokračování nějakého rekonstruovaného elementu, hlásky, morfému nebo lexému.

Např.:

Ie. **okʷ*- ‘vidět; oko’ > stind. *akši*-, ř. *ὄφθαλμός* [= *ofthalmos*], lat. *oculus*, lit. *akis*, psl. **oko*, vše ‘oko’

Ie. *(*H*₁)*leudh*- ‘(svobodní) lidé’ > lit. *liáudis* ‘lid’, lot. *lāudis* ‘lid’, sthn. *liut* ‘lid’, stangl. *lēod* ‘lidé’, ř. *ἐλεύθερος* [= *eleutheros*] ‘svobodný’

Slabičné sonanty

Ie.	Stind.	Ř.	Lat.	Germ.	Lit.	Psl.
<i>m̥</i>	a	α	em	um, un	im	im > ɛ
<i>n̥</i>	a	α	en	un	in	in > ɛ
<i>r̥</i>	ɾ	ρα, αρ	or, ur	ur	ir, ur	ɪr, ɪr
<i>l̥</i>	ɾ	λα, αλ	ol, ul	ul	il, ul	ɪl, ɪl

Ie. **dek̥m̥*- ‘deset’ > lat. *decem*, ř. *δέκα* [= *deka*], gót. *taihun*, stind. *dásá*, lit. *dešimt*, psl. **desętb*

Ie. **k̥rd*- ‘srdce’ > ř. *καρδία* [*kardia*], lat. *cor*, lit. *širdis*, psl. **sъrdьce*

Ie. s = iá. s, š, h = ř. s, h, 0 = lat. s, r = gót. s, z = lit. s, š = psl. s, š, ch

Ie. **septm̥* > av. *hapta*, ř. *ἑπτά* [= *hepta*], arm. *ewt'n* :: stind. *saptá*, lat. *septem*, gót. *sibun*, lit. *septynì*, psl. **sedmь*

Indoevropské konsonanty

Labiály	p	b	bh
Dentály	t	d	dh
Veláry palatální	ć	ǵ	ǵh
Veláry prosté	k	g	gh
Labioveláry	k ^w	g ^w	g ^w h

Klasifikace období od ie. prajazyka do vzniku slovanských jazyků:

1. postupná diferenciacie ie. prajazyka – kolem 4. tis. př. n. l.
2. západoindoevropština (praevropština) – 3000–1500 př. n. l.
jazykové kontinuum ie. dial. Evropy (kromě egejské oblasti)
3. protobaltština – 1500–700/500 př. n. l.
4. protoslovanština (předslovanština, raná praslovanština) – 700/500 př. n. l.–
300/400 n. l.
5. praslovanština – 300/400–1000 n. l.